

<https://doi.org/10.70265/OHWA4428>

УСТОЙЧИВОСТТА КАТО ФАКТОР ЗА ИКОНОМИЧЕСКА СИГУРНОСТ

Светослав Велков

SUSTAINABILITY AS A FACTOR FOR ECONOMIC SECURITY

Svetoslav Velkov

Резюме: Разгледана е устойчивостта, като многоизмерно понятие, което в икономически смисъл се отнася до способността на стопанските системи да функционират и да се развиват стабилно в дългосрочен план. Направено е сравнение между устойчивостта и резилентността като свързани, но различни концепции, които често се използват в сходен контекст, особено когато се има предвид справяне с предизвикателства и осигуряване на дългосрочно благосъстояние. Акцентирано е върху факта, че устойчивостта се налага като „мантрата на XXI век“ и се превръща във важен елемент от съвременната икономическа теория и практика, както и от теорията на сигурността, в качеството ѝ на един от компонентите на икономическата и националната сигурност. Застъпена е тезата, че устойчивостта не само повишава качеството на живота във всичките му измерения, но и създава възможности за бъдещи трансформации, които имат потенциал да допринесат за реализиране на икономически растеж, което е от съществено значение за постигане на икономическа и национална сигурност.

Ключови думи: устойчивост, устойчиво развитие, резилентност, икономическа система, икономическа сигурност, национална сигурност

Summary: Sustainability is examined as a multidimensional concept, which in an economic sense refers to the ability of economic systems to function and develop stably in the long term. A comparison is made between sustainability and resilience as related but different concepts that are often used in a similar context, especially when dealing with challenges and ensuring long-term well-being. Emphasis is placed on the fact that sustainability is becoming the “mantra of the 21st century” and an important element of modern economic theory and practice, as well as of security theory, as one of the components of economic and national security. The thesis is that sustainability not only increases the quality of life in all its dimensions, but also creates opportunities for future transformations that have the potential to contribute to the realization of economic growth, which is essential for achieving economic and national security.

Keywords: *sustainability, sustainable development, resilience, economic system, economic security, national security*

УВОД

Съвременният свят е изправен пред безпрецедентни предизвикателства, произтичащи от нарастващата геополитическата нестабилност, разширяване на кръга от екологични проблеми и увеличаващото се неравенство. В този контекст, концепцията за устойчивост и устойчиво развитие придобива все по-голямо значение като ключов фактор и дори императив за гарантиране на икономическата и националната сигурност на държавата в края на първата четвърт на XXI век.

Настоящата статия има за цел да анализира ролята и значението на устойчивостта за икономическата стабилност и просперитет в епохата на постиндустриалното общество. В този контекст устойчивостта е изведена като обект на изследването, а предметът на изследването е сведен до мястото и ролята на устойчивостта за повишаване на равнището на икономическата сигурност.

Тезата, която авторът защитава е, че устойчивостта има потенциала не само да оптимизира съществуващите икономически, политически социални, информационни и други отношения, но и да промени начина, по който функционират съвременните общества, правейки ги по-приемливи за всички хора. Устойчивостта не само повишава качеството на живота във всичките му измерения, но и създава възможности за бъдещи трансформации, като допринесе за реализиране на икономически растеж, което е от съществено значение за постигане на икономическа и национална сигурност.

1. УСТОЙЧИВОСТТА – МАНТРАТА НА XXI ВЕК

В статията си от 2002 г. „Отвъд бизнес аргументите за корпоративна устойчивост“ (Beyond the Business Case for Corporate Sustainability), Томас Дилик и Кай Хокерте характеризират устойчивостта като „мантрата на XXI век“. Те пишат: „Устойчивостта се превърна в мантра на XXI век. Тя въплъщава обещанието за обществена еволюция към по-справедлив и богат свят, в който природната среда и нашите културни постижения се съхраняват за бъдещите поколения.“ (Dyllick & Hockerts, 2002). Дилик и Хокерте (2002) подчертават, че тази „мантра“ отразява основните надежди и страхове на обществото и обединява предизвикателствата пред човечеството, свързани с икономическия растеж, социалната справедливост и опазването на околната среда.

Професор Йохан Рокстрьом безспорен научен авторитет в областта на устойчивостта и климатичните промени, съавтор на основополагащата концепция за „планетарни граници“ в контекста на устойчивостта и планетарната сигурност, през 2009 г. предлага нов подход за глобална устойчивост, който се отклонява от секторните анализи на ограниченията за растеж и се насочва към оценка на безопасното пространство за човешкото развитие (Rockström et al., 2009).

В Доклада „Нашето общо бъдеще“ (Our Common Future), известен също като Докладът на Брундтланд, публикуван през 1987 г. от Световната комисия по околна среда и развитие (WCED) се казва: „Устойчивостта е способността да се отговори на нуждите на настоящето, без да се компрометира способността на бъдещите поколения да отговорят на своите собствени нужди“ (World Commission on Environment and Development, 1987). Това обосновава съществените причини, поради които устойчивостта се превръща в закланянето на ХХІ век, отразява нарастващото осъзнаване на глобалните предизвикателства и необходимостта от фундаментална промяна в начина, по който живеем и взаимодействаме с планетата.

Увеличаващи се екологични кризи и намаляваща екологична ефективност:

Климатични промени. Засилващите се ефекти от глобалното затопляне – екстремни метеорологични явления, покачване на морското равнище, засушаване – вече имат осезаеми икономически и социални последици. Устойчивостта предлага рамка за смекчаване на тези промени и адаптиране към тях.

Изчерпване на природните ресурси. Неустойчивото потребление води до бързо изчерпване на невъзобновяемите ресурси и до прекомерна експлоатация на възобновяемите, застрашавайки бъдещото благосъстояние на човечеството. Устойчивостта насърчава ефективното и разумно използване и опазване на ресурсите.

Загуба на биоразнообразие. Унищожаването на екосистеми и изчезването на много видове подкопават екологичния баланс и могат да имат непредвидими последици за планетата. Устойчивостта акцентира върху защитата и опазването на биоразнообразието.

Замърсяване. Замърсяването на въздуха, водата и почвата вреди на човешкото здраве и на околната среда, налагайки спешни мерки за неговото намаляване и предотвратяване. Устойчивите практики целят минимизиране на замърсяването.

2. Социални предизвикателства:

- Нарастващо неравенство. Големите разлики в доходите и възможностите предизвикват социално напрежение и подкопават

икономическата стабилност. Устойчивостта насърчава приобщаващ растеж и по-справедливо разпределение на богатата.

- Бедност и глад. Въпреки глобалния прогрес, значителна част от населението на земята все още живее в крайна бедност и страда от глад и недोхранване. Устойчивото развитие търси начини за справяне с тези проблеми на основата на икономически растеж, социално включване и подкрепа за развитие на земеделието.

- Здравни кризи. Пандемии като COVID-19 освен, че показаха уязвимостта на глобалните структури, подчертаха необходимостта от по-устойчиви и стабилни здравни системи и общества. Устойчивостта безспорно включва аспекти на благосъстоянието, вкл. и на общественото здраве.

3. Икономически императиви:

- Дългосрочна стабилност. Неустойчивите икономически модели могат да доведат до нестабилност, кризи и изчерпване на ресурси, застрашавайки дългосрочния просперитет и жизнения стандарт на хората. Устойчивостта предлага път към по-стабилна икономика, основана на ефективност и иновации.

- Конкурентоспособност. В XXI век компаниите и държавите, които възприемат доказани устойчиви практики, стават по-конкурентоспособни чрез намаляване на разходите, въвеждането на иновации и привличане на потребители, които ценят качеството и стабилността.

- Нови възможности. Изграждането на устойчива икономическа система създава нови индустрии и работни места, като предпоставя достъп до нови пазари, в сектори като възобновяема енергия, зелени технологии и кръгова икономика.

4. Обществено съзнание:

- Глобална информираност. В днешния взаимосвързан свят глобалната информираност насърчава критичното мислене и способността за анализ на сложни глобални проблеми. Благодарение на технологиите и медиите, хората са все по-информирани за глобалните предизвикателства и за необходимостта от действие.

- Активност на гражданското общество. Отговорното участие на гражданите в общественния живот с цел да повлияят на процесите и решенията, които засягат тях, техните общности и социума като цяло е проява на осъзнато гражданско поведение и желание за принос към общото благо. В този контекст нараства ролята на неправителствени организации, активисти и отделни граждани, които настояват за по-устойчиви политики и практики.

- Корпоративната социална отговорност (КСО) (*англ.* Corporate Social Responsibility – CSR). Отнася се до начина, по който компаниите интегрират социални и екологични грижи в своите бизнес операции и

във взаимодействието си със своите заинтересовани страни (стейкхолдъри) на доброволна основа, надхвърляйки законовите изисквания. Бизнесът все повече осъзнава своята роля и отговорност за устойчивото развитие и интегрира ESG (*англ.* Environmental, Social and Governance – екологични, социални и управленски) фактори в своите стратегии.

Всички тези фактори се преплитат и взаимно се индуцират, превръщайки устойчивостта от маргинален въпрос в централен приоритет на XXI век. Тя вече не е просто екологичен избор, а необходимост за осигуряване на бъдещето на планетата и благосъстоянието на човечеството. Мантрата на устойчивостта отразява колективното осъзнаване на факта, че трябва да променим основите на своето съществуване, за да гарантираме процъфтяващ и справедлив свят за бъдещите поколения.

2. УСТОЙЧИВОСТ ИЛИ РЕЗИЛЕНТНОСТ

Устойчивостта и резилентността, макар и свързани, са различни концепции, които често се използват в сходен контекст, особено когато се води дискусия за справяне с предизвикателства и осигуряване на дългосрочно благосъстояние.

Нарастваща несигурност и кризисност подчертават необходимостта от устойчивост на индивидуално, организационно и обществено равнище. Бързите технологични, социални и икономически промени изискват адаптивност и способност за бързо възстановяване от неочаквани събития. По тези причини резилентността се разглежда като ключов фактор, свързан със способността за справяне със стрес, травма и загуба, както и за личностно израстване след трудности.

Според Американската психологическа асоциация (American Psychological Association – APA) резилентността може да се дефинира като „Процес на добро адаптиране към травма, трагедия, заплахи или значителни източници на стрес – като семейни проблеми или проблеми във взаимоотношенията, сериозни здравословни проблеми или стресови ситуации на работното място и финансови проблеми. Това означава „възстановяване“ от трудни преживявания.“ (American Psychological Association, 2020).

В бизнес контекст резилентността се отнася до способността на организациите да устояват на сътресения, да се адаптират към промените и бързо да се възстановяват от кризи. Това е ключово за устойчивостта и дългосрочния успех. В свят, изпълнен с предизвикателства, хората и организациите търсят начини да бъдат по-устойчиви и да се справят по-ефективно с трудностите. Резилентността предлага рамка за разбиране и развиване на тези способности и носи

послание за възможност за растеж дори след тежки изпитания. Използването на термина "резилентност" отразява нарастващото осъзнаване на несигурността и предизвикателствата на съвременния свят, както и фокуса върху способността за успешно справяне с трудности на различни нива – индивидуално, организационно и обществено, поради което концепцията е приложима в широк спектър от области и предлага важна рамка за разбиране и насърчаване на устойчивостта.

Основните разлики между устойчивостта (Sustainability) и резилентността (Resilience) могат да бъдат установени по следните критерии:

При устойчивостта (Sustainability):

- фокусът е върху дългосрочно поддържане на баланс и способност за съществуване и развитие без изчерпване на ресурси или нанасяне на необратими щети;

- целта се свежда до създаване на системи (екологични, икономически, социални), които могат да функционират в дългосрочен план, като се вземат предвид нуждите на настоящето и бъдещите поколения;

- подходът, който се прилага е проактивен и е насочен към предотвратяване на проблеми и поддържане на стабилно състояние чрез ефективно управление на ресурси, намаляване на негативните въздействия и насърчаване на баланс;

- времева рамка е в дългосрочна перспектива, като често обхващаща десетилетия и поколения;

- примерите, които можем да използваме, за да илюстрираме горните характеристики са свързани с устойчиво горско стопанство (сечене на дървета със скорост, която позволява възстановяване на гората), използване на възобновяеми енергийни източници, устойчиво земеделие (щадящо почвата и водните ресурси), създаване на устойчиви градове (с ефективен транспорт, енергоспестяващи сгради и зелени площи).

При резилентността (Resilience):

- фокусът е насочен към способността на система (индивид, общност, екосистема, икономика) да се възстанови бързо от шокове, стрес, кризи или смущения, без да губи своята основна функция или идентичност;

- целта е поддържане на способността за функциониране и оцеляване след възникване на негативни събития и адаптиране към новите условия;

- подходът е реактивен, насочен към справяне с вече възникнали проблеми и възстановяване след тях. Включва абсорбиране на удара, адаптиране и трансформиране при необходимост;

- времевата рамка е в по-краткосрочна перспектива, фокусирана върху реакцията и възстановяването след конкретно събитие;

- примерите са свързани с бързо възстановяване на електропреносната мрежа след природно бедствие, способността на икономиката да се възстанови след финансова криза, психическата устойчивост на човек след травматично събитие, способността на екосистема да се възстанови след пожар.

Обобщението на разликите между устойчивостта и резилентността е представено в Таблица 1.

Таблица 1. Разлики между устойчивостта и резилентността

ХАРАКТЕРИСТИКА	УСТОЙЧИВОСТ (SUSTAINABILITY)	РЕЗИЛЕНТНОСТ (RESILIENCE)
Основен въпрос	Как да поддържа баланс в дългосрочен план?	Как да се възстановим и адаптираме след шок?
Основен фокус	Предотвратяване на проблеми, дългосрочно благосъстояние	Справяне с проблеми, възстановяване и адаптация
Подход	Проактивен, превантивен	Реактивен, адаптивен
Времева рамка	Дългосрочна	По-краткосрочна
Основна цел	Дългосрочно съществуване и развитие	Възстановяване и поддържане на функция след смущение

Въпреки че са различни понятия, устойчивостта и резилентността са взаимосвързани и се допълват. Една устойчива система често е и по-резилентна, тъй като ефективното управление на ресурсите и намаляването на уязвимостите я правят по-способна да устои на шокове. Обратно, една резилентна система може да допринесе за устойчивостта, като се адаптира към промените и съдейства за предотвратяване на дългосрочни негативни последици.

В съвременния свят, изправен пред множество сложни и непредвидими предизвикателства, е важно да се стремим както към устойчивост, така и към резилентност, за да гарантираме сигурност и просперитет.

3. УСТОЙЧИВОСТТА КАТО ИКОНОМИЧЕСКА КАТЕГОРИЯ В СЪВРЕМЕННИТЕ РЕАЛНОСТИ

Устойчивостта в широк смисъл обхваща способността на системите – екологични, социални и икономически – да се запазват и развиват в дългосрочен план, като същевременно се справят с вътрешни и външни шокове и стресови фактори.

В статията озаглавена „Променящи се парадигми за устойчиво развитие: Последици за теорията и изследванията на управлението“ (Gladwin et al., 1995), основополагаща в разбирането на устойчивото развитие като управленско предизвикателство и необходимостта от промяна на парадигмата в бизнес практиките и изследванията, е представено разширено разбиране за устойчивостта. Устойчивото развитие се разглежда като връзка между динамични човешки икономически системи и по-големи, но по-бавно променящи се екологични системи. Идеята е човешкият живот да продължи безкрайно, хората да процъфтяват и културите да се развиват, като същевременно въздействието на човешките дейности остава в рамките на екологичните граници.

В контекста на корпоративната устойчивост, статията акцентира върху три основни вида капитал: икономически, природен и социален капитал, които се интегрират в рамките на концепцията за „тройната печалба“, а от позицията на управленската теория в статията се застъпва тезата, че устойчивото развитие изисква дълбока промяна в управленското мислене и нови теории за организациите и тяхната връзка с естествената среда, като по този начин се отправя предизвикателство към традиционните управленски подходи. В този смисъл устойчивото управление се свежда до опазването на природните активи и създадените от човека блага, така че достъпа до тях да се гарантира както за сегашните, така и за бъдещите поколения.

В икономически контекст, устойчивостта се изразява в способността на националната икономика да поддържа стабилен растеж, да осигурява заетост и благосъстояние на населението, като същевременно ефективно управлява природните ресурси в национален интерес, минимизира негативното въздействие върху околната среда и е адаптивна към различни видове кризи. В този смисъл са идеите за постигане на устойчивост чрез кръгова икономика (Трусие и др., 2019).

И тук възниква въпрос, свързан с уточняване на понятията „устойчивост“ и „устойчиво развитие“. В научната литература те обикновено се приемат за синоними, въпреки че това е далеч от реалността, тъй като „устойчивост“ е състояние, а „устойчиво развитие“ е процес на постигане на това състояние. Устойчивото развитие се основава на разбирането за такова натоварване на околната среда, от което се извличат необходимите за обществото ползи, при което въздействието върху екологичната, социалната и икономическата сфери не надвишава границите, които позволяват възможността за тяхното възстановяване. В съответствие с принципите, залегнали в Целите за устойчиво развитие¹ на ООН

¹ Създаването на концепцията за „устойчиво развитие“ (sustainable development) се основава на работата на Римския клуб, който разработва концепциите за динамичен и органичен растеж и

„устойчивото развитие е процес на икономическа промяна, при който експлоатацията на ресурсите, посоката на инвестициите, ориентацията на технологичното развитие и институционалната промяна са в хармония и подобряват както настоящия, така и бъдещия потенциал за задоволяване на човешките нужди и стремежи“ (United Nations, 1987), а в документа на ЕК „Устойчива Европа до 2030 г.“ е записано, че: „Устойчивото развитие е развитие, което задоволява нуждите на сегашните поколения, без да вреди на възможностите на бъдещите поколения да задоволяват своите нужди.“ (ЕК, 2019). По този начин устойчивостта в контекста на устойчивото развитие придобива стратегическа насоченост и е необходим елемент от дългосрочното развитие на икономическите системи.

Следователно, устойчивостта, като икономическа категория, е многоизмерно понятие, което се отнася до способността на икономическите системи да функционират и да се развиват в дългосрочен план, като същевременно се вземат предвид екологичните и социалните ограничения. Тя се превърна във важен елемент от съвременната икономическа теория и практика, тъй като осъзнаването на взаимозависимостта между икономиката, обществото и околната среда нараства, т.е. устойчивото развитие предполага едновременно разглеждане и балансиране на икономическите, социалните и екологичните характеристики, често наричани "тройна печалба"².

Основните аспекти на устойчивостта като икономическа категория включват:

Стратегическа перспектива.

Устойчивостта се фокусира върху осигуряването на икономически растеж и благосъстояние при отчитане на дългосрочните последици от икономическите решения не само за настоящото поколение, но и за бъдещите. Стратегическата перспектива е важен инструмент за вземане на информирани решения. Тя е дългосрочен поглед към бъдещето, който помага на организации, правителства и индивиди да вземат решения днес, за да постигнат желаните резултати „утре“. Включва анализ на текущата ситуация; идентифициране на ключови тенденции

динамично равновесие, в която могат да се открият следните основни положения: 1. Качествени трансформации, а не количествен растеж. 2. Симбиоза между локално и глобално развитие. 3. Единство на икономическото, екологичното и социалното развитие. 4. В рамките на концепцията за устойчиво развитие, икономиката се разглежда като безотпадна, ресурсоспестяваща, безвредна, екологично чиста и социално ефективна.

² „Тройна печалба“ (Triple Bottom Line – TBL) в контекста на устойчивостта означава, че успехът на една организация не се измерва само с финансовата ѝ печалба, а и с нейното въздействие върху обществото („хората“) и околната среда („планетата“). Концепцията, популяризирана от Джон Елкингтън през 90-те години на миналия век, разширява традиционния бизнес модел, който се фокусира единствено върху печалбата („печалба“). Вместо това, тя предлага холистичен подход, при който устойчивостта се постига чрез балансиране на тези три измерения: Тези усилия могат да доведат до дългосрочна устойчивост, подобрена репутация, по-добри взаимоотношения със заинтересованите страни и потенциално по-висока финансова устойчивост в дългосрочен план.

– социални, икономически, технологични и политически промени, които могат да повлияят на развитието; оценка на рисковете и възможностите; и прогнозиране на потенциални сценарии, които да помогнат за постигане на желаните цели в дългосрочен план. и за подготовка за бъдещето.

Ефективно управление на ресурсите.

Устойчивата икономика се стреми към ефективно и отговорно използване, както на природните ресурси (възобновяеми и невъзобновяеми), като минимизира отпадъците и насърчава рециклирането и кръговата икономика, така и върху създаването и потреблението на човешки капитал с високо качество, който да бъде в състояние да създава и управлява знанието, като основа на развитието. Целта е не просто да се избегне изчерпването на ключови ресурси, но и да се създадат технически и технологични предпоставки за експлоатацията на налични, но все още неусвоени ресурси, като основа за бъдещ икономически растеж.

Технологични иновации и конкурентоспособност.

Устойчивата икономика се стреми да насърчи инвестициите в научни изследвания и разработки. Създаването на екологично чисти технологии и дигитализацията са от ключово значение за повишаване на конкурентоспособността на националните икономики и за прехода към по-устойчиви модели на производство и потребление. Иновациите могат да създадат нови пазари, работни места и решения за екологичните и социалните предизвикателства. Компаниите и държавите, които възприемат устойчиви практики, могат да подобрят своята репутация, да привлекат инвестиции, да получат достъп до нови пазари на основата на повишената си конкурентоспособност.

Социална справедливост и приобщаване.

Устойчивостта като икономическа категория включва и аспектите на социалната справедливост, намаляване на неравенството, осигуряване на достойни работни места, достъп до образование и здравеопазване за всички. Високите нива на неравенство, бедност и социално изключване могат да подкопаят икономическите основи на развитието, да доведат до социални напрежения и политическа нестабилност. Устойчивите икономически модели трябва да насърчават приобщаващ растеж, създаване на достойни работни места и осигуряване на достъп до основни услуги за всички граждани, което да рефлектира в подобряване на качеството на живот за цялото общество.

Устойчив икономически растеж.

Устойчивият икономически растеж е понятие, което се отнася до икономическото развитие, което отговаря на нуждите на настоящето, без да компрометира способността на бъдещите поколения да

отговорят на своите собствени нужди. Той не се фокусира единствено върху увеличаване на БВП, а и върху качеството на растежа, като не е без значение дали той е екологично и социално отговорен. Устойчивият икономически растеж насърчава иновациите, технологичния прогрес и създаването на нови, прогресивни индустрии, насочени към дългосрочен и справедлив просперитет. Устойчивият икономически растеж е от съществено значение за справяне с глобалните предизвикателства като изменението на климата, бедността и неравенството и така създава по-стабилна и просперираща икономика, която е устойчива на бъдещи шокове.

Корпоративна социална отговорност (КСО) и ESG фактори.

В контекста на бизнеса, устойчивостта се проявява чрез КСО и отчитането на екологичните, социални и управленски (ESG) фактори при вземане на инвестиционни решения и бизнес стратегии. Според съществуващото определение на Европейската комисия корпоративната социална отговорност е „понятие, с което се означава интегрирането от страна на предприятията, на доброволна основа, на социалните и екологичните аспекти в икономическите им операции и във взаимодействието им със съответните заинтересовани страни. Корпоративната социална отговорност засяга дейности на дружествата, които се простират отвъд техните правни задължения към обществото и околната среда. Някои регулаторни мерки създават благоприятна среда за готовността на предприятията доброволно да се съобразяват със своята социална отговорност.“ (ЕК, 2011). Ето защо компаниите все повече осъзнават, че устойчивите практики могат да имат за свой резултат по-добра репутация, по-ниски разходи и по-висока дългосрочна стойност.

От казаното дотук можем да обобщим, че устойчивостта като икономическа категория, се основава на холистичен подход към икономическото развитие, който интегрира екологични и социални съображения в икономическите решения и политики. Тя е от съществено значение за осигуряване на дългосрочен просперитет, стабилност и благосъстояние в условията на глобални предизвикателства.

4. УСТОЙЧИВОСТТА КАТО ЕЛЕМЕНТ НА ИКОНОМИЧЕСКАТА (И НАЦИОНАЛНАТА) СИГУРНОСТ

В Актуализираната стратегия за национална сигурност на Република България неведнъж е потвърдено, че „гарантиране на икономическа, финансова и социална стабилност и икономически просперитет“ е жизненоважен национален интерес, а сред основните положителни фактори за вътрешната сигурност са функциониращата пазарна икономика и финансовата стабилност, както и изграждане на

защитни механизми за противодействие на пренасянето на ефектите от външни негативни въздействия (Актуализирана стратегия за национална сигурност на Република България, 2018).

В Стратегическата концепция на НАТО от 2022 г. нееднократно се подчертава ангажимента на НАТО към ценности и принципи, които са в основата на устойчиви и стабилни международни отношения. Акцентирано е върху необходимостта от засилване на индивидуалната и колективната устойчивост като ключов елемент за изпълнение на трите основните задачи на Алианса - възпиране и отбрана; предотвратяване и управление на кризи; и кооперативна сигурност, поради което устойчивостта се свързва и с други важни аспекти като технологичния напредък, борбата с изменението на климата и човешката сигурност.

В частта „Възпиране и отбрана“ е посочено, че НАТО допълнително ще развие своя интегриран подход към възпирането и отбраната, обхващащ всички домейни и ще продължи да адаптира своите отбранителни способности, за да предотврати агресия срещу която и да е съюзна държава, като укрепи своята устойчивост срещу целия спектър от заплахи (NATO 2022, р. 6). Устойчивостта е изведена и като фактор от съществено значение за способността на НАТО да разполага и поддържа ефективни операции за управление на кризи в дългосрочен план. (NATO, 2022, р. 9.) В частта „Кооперативна сигурност“ се подчертава, че устойчивостта на партньорите и съседните региони е важен фактор за общата сигурност на НАТО и Алиансът работи за укрепване на устойчивостта на своите партньори чрез сътрудничество и диалог (NATO, 2022, р. 10).

Всичко това ни дава основание да потвърдим, че Стратегическата концепция на НАТО от 2022 г. признава устойчивостта като ключов елемент за способността на Алианса да изпълнява своите основни задачи и разглежда като предпоставка за ефективно възпиране и отбрана, управление на кризи и сътрудничество в областта на сигурността, както и като важен аспект за справяне с глобални предизвикателства като изменението на климата и хибридните заплахи.

Когато разглеждаме устойчивостта на икономическата система трябва да направим уточнението, че тя поражда необходимостта параметрите на стопанството да се поддържат в рамките на определени стабилни граници. Тук задължително трябва да се има предвид гарантирането на равнопоставеност на всички форми на собственост, създаване на благоприятни и трайни условия и тенденции за предприемаческа активност и контрол върху факторите, способни да дестабилизируют икономическата среда – недопускане на сериозен разрыв при разпределението на доходите, които могат да предизвикат социални сътресения, борба с криминалните структури в икономиката,

намаляване на дела на сенчестата икономика и т.н. Ето защо редица авторитетни учени дефинират икономическата сигурност посредством понятието „устойчивост“, като фокусират вниманието върху поддържането на определени характеристики на функциониране на стопанството при наличието на различни неблагоприятни фактори. Илюстрация на такъв подход е следната формулировка: „Националната икономическа сигурност е такова състояние на националната икономика, характеризиращо се с устойчивост и „имунитет“ спрямо въздействието на вътрешни и външни фактори, нарушаващи нормалното функциониране на общественото възпроизводство, подкопаващи достигнатото жизнено равнище на населението и предизвикващи повишено социално напрежение в обществото, а така също и заплахата за съществуването на самата държава.“ (Велкова, 2015, с. 149).

Връзката между устойчивостта и икономическата сигурност е многоизмерна, като устойчивостта се разглежда от редица автори като компонент (елемент) на икономическата сигурност или пък икономическата сигурност се разглежда през призмата на устойчивостта.

Много учени смятат, че е перспективно икономическата сигурност да се обсъжда в контекста на устойчивостта. Като анализират концепциите за устойчивост и сигурност те стигат до извода, че и едната и другата характеризира националната икономика като цялостна система по отношение на нейното състояние. Трябва да се отбележи, че понятията устойчивост, независимост и развитие често се разглеждат като „динамични характеристики“ на категорията „икономическа сигурност“. Илюстрация на това твърдение можем да открием в Политическата директива на президента на САЩ Барак Обама – RPD-21, приложена към критичната инфраструктура, според която сигурността и устойчивостта се считат за независими, но в същото време взаимосвързани свойства на системата (White House, 2013).

Така в редица източници устойчивостта се разглежда не само като компонент, но и като основа на икономическата сигурност. Възможно е обаче като резултат от различни по характера си кризисни ситуации, да се стигне до временна загуба на икономическа стабилност, което пречатства икономическото развитие. Отговорът на въпроса до каква степен и за какъв период е възможно да се допусне липса на устойчивост е обект на интерес не само за научните изследвания, но в по-голяма степен е необходим за вземане на научно обосновани държавни решения, отчитащи националните икономически интереси и необходимостта от гарантиране на икономическата сигурност на страната. В тази връзка действително е уместно да се обоснове ролята на устойчивостта в структурата на икономическата сигурност.

Наличието на устойчивост и стабилност на икономическата система означава, че към този момент проблемът за осигуряване на защитеност отсъства и системата е в състояние, което се определя като „икономическа сигурност“. Когато устойчивостта е нарушена, състоянието на икономическата система не престава да бъде сигурно поради факта, че стопанската система изразходва ресурси, за да предотврати увреждането си и това състояние продължава до момента, в който ресурсите за осигуряване на стабилност са недостатъчни. При изчерпване на ресурсите на системата се нанасят значими вреди до степен, която не позволява тя да изпълнява функциите си и да премине в състояние на сигурност. Следователно икономическата устойчивост е най-висшата форма на икономическа сигурност.

Дефицитът на ресурси за преодоляване на кризата разрушава икономическата система. Унищожаването на една система може да доведе до нейното превръщане в нова икономическа система с нови качествени характеристики или появата на нейна основа на определен брой нови икономически системи с други характеристики, или поглъщане от друга, по-устойчива икономическа система. Тоест загубата на сигурност на икономическата система и възникването на криза винаги ще имат негативни последици в краткосрочен план. Но в средносрочен и особено в дългосрочен хоризонт оценката за влиянието на загубата на икономическа сигурност и отражението на кризата върху икономическата система е многовариантно.

Ето защо споделяме стратегическия подход към дефиницията на икономическата сигурност, разбрана като степен на защита в стратегическа перспектива, която позволява устойчиво развитие на стопанството и подготовка за нежелани промени, заплахи и рискове в дейността на икономическите субекти в бъдеще. По този начин, признак за разделение на икономическата устойчивост от икономическата сигурност може да бъде моментът на настъпване на криза, така че в първия случай управлението се случва, когато кризата вече е настъпила, а във втория случай се предприемат мерки за предотвратяване на заплахи, които могат да доведат до криза.

По този начин наличието на грешки при изграждането на сигурността на стопанството води до етап на създаване на стабилност, тъй като са се появили вероятни заплахи, които са извадили системата от равновесие. Ако стабилността не бъде възстановена, системата е принудена да се върне към старите си параметри. Това означава, че фокусът на сигурността в икономиката ще бъде поставен върху прогнозирането и идентифицирането на бъдещи рискове и заплахи. Ако заплахата е възникнала, тя намира израз в отклонение на показателите за ефективност, което автоматично измества фокуса върху устойчивостта, т.е. върху връщането към границите на

нормалното функциониране на системата. Следователно устойчивостта може да се разглежда като характеристика на взаимодействието на системата с външната и вътрешната среда в настоящето, а сигурността е бъдеща вероятностна характеристика на взаимодействието на системата с външната и вътрешната среда. Ето защо по наше мнение икономическата сигурност може да се приравни с предвидима икономическа устойчивост. Тогава задачата на управлението се свежда до създаване на икономическата стабилност по време на криза и прогнозиране на евентуалния ѝ изход отвъд допустимите граници в бъдеще.

Икономически устойчивата система се характеризира с факта, че в крайна сметка тя остава в границите на зададените параметри. Когато промените засягат системата, индикаторите могат да намалеят до минимални стойности; достигането на стойности под минимума характеризира такава система като нестабилна. Трябва да се има предвид, че ние разглеждаме устойчивостта като динамична категория, т.е. дадените параметри се променят във времето, но в същото време е необходимо да отбележим, че устойчивостта не е синоним на развитие.

По този начин потвърждаваме, че категорията устойчивост на икономическата система или икономическа устойчивост се определя като състояние на икономиката, което позволява на икономическата система да остане в зададените параметри чрез адаптиране на системата към промени или чрез промяна на външната среда и връщане към оптимални или планирани параметри. Следователно икономическата устойчивост е един от компонентите на икономическата сигурност, т.е. устойчивостта осигурява производството и потреблението на продукта, задоволяващ потребностите на участниците в икономическата система.

Осигуряването на икономическа устойчивост е едновременно в зоната на отговорност на субектите, управляващи икономическата сигурност и икономическото развитие, т.е. състоянието на устойчивост се отнася както към областта на осигуряване на икономическа сигурност, така и към областта на осигуряване на икономическо развитие.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Устойчивостта не е просто лозунг, а фундаментален фактор за гарантиране на икономическата сигурност на съвременния етап от развитието. В условията на нарастващи глобални предизвикателства, държавите и обществата трябва да възприемат холистичен подход към устойчивостта, интегрирайки екологични, социални и икономически съображения в своите политики и стратегии. Инвестициите в устойчива инфраструктура, зелени технологии, кръгова икономика, социална

справедливост и устойчиви вериги на доставки са от ключово значение за изграждането на по-силни, по-устойчиви и по-сигурни икономики в дългосрочен план. Пренебрегването на принципите на устойчивостта може да доведе до нарастващи икономически рискове и да подкопае бъдещия просперитет. Ето защо, устойчивостта трябва да бъде в основата на всички решения и действия, насочени към осигуряване на икономическата сигурност на държавата в съвременния свят.

ЛИТЕРАТУРА:

- Актуализирана стратегия за национална сигурност на Република България*, приета с Решение на Народното събрание от 14.03.2018 г. (2018).
<https://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=1646> // *Aktualizirana strategiya za natsionalna sigurnost na Republika Balgariya*, prieta s Reshenie na Narodnoto sabranie ot 14.03.2018 g. (2018).
<https://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=1646>
- Велкова, Л.(2015). *Корупцията – заплаха за икономическата сигурност*. София: ДиоМира, // Velkova, L.(2015). *Koruptsiyata – zaplaha za ikonomicheskata sigurnost*. Sofiya: DioMira,
- Европейска комисия [ЕК]. (2019, януари 30). *Устойчива Европа до 2030* г. Европейска комисия.
https://commission.europa.eu/publications/sustainable-europe-2030_bg // *Evropeyska komisiya [ЕК]. (2019, yanuari 30). Ustoychiva Evropa do 2030 g. Evropeyska komisiya.*
https://commission.europa.eu/publications/sustainable-europe-2030_bg
- EUR-Lex. (n.d.). Съобщение от комисията до Европейския парламент, до Съвета, до европейския икономически и социален комитет и до Комитета на регионите. Обновена стратегия на ЕС за периода 2011-2014 г. за корпоративната социална отговорност /* COM/2011/0681 окончателен */. EUR-Lex. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=CELEX:52011DC0681&from=IT>
- Трусие Н., Перез, С., & Рейес, Т. (2019). *Кръгова икономика и устойчиво развитие – съвместимост*. Технически университет Троя, Балкански институт за устойчиво развитие.
https://www.researchgate.net/publication/339943426_KRGOVA_IKONOMIKA_I_USTOJCIVO_RAZVITIE_-_SVMESTIMOST#fullTextFileContent // Trusie N., Perez, S., & Reyes, T. (2019). *Kragova ikonomika i ustoychivo razvitie – savmestimost*. Tehniceski universitet Troa, Balkanski institut za

- ustoychivo razvitie.
https://www.researchgate.net/publication/339943426_KRGOVA_IK_ONOMIKA_I_USTOJCIVO_RAZVITIE_-_SVMESTIMOST#fullTextFileContent
- American Psychological Association. (2020). *Building your resilience*.
<https://www.apa.org/topics/resilience>
- Dyllick T., & Hockerts, K. (March 2002). Beyond the business case for corporate sustainability. *Business Strategy and the Environment*, 11(2), 130-141. <https://doi.org/10.1002/bse.323>
- Gladwin, T. N., Kennelly, J. J., & Krause, T.-S. (1995). Shifting Paradigms for Sustainable Development: Implications for Management Theory and Research. *The Academy of Management Review*, 20(4), 874–907. <https://doi.org/10.2307/258959>
- NATO (2022, March 03). *NATO 2022 Strategic Concept*.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_210907.htm
- Rockström, J. et al. (2009). A safe operating space for humanity. *Nature*, 461(1), 472-475.
https://www.researchgate.net/publication/44160502_A_safe_operating_space_for_humanity
- The Global Goals. (n.d.). *The 17 goals*. The Global Goals.
<https://www.globalgoals.org/goals/>
- United Nations. (1987). *Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future*. The Division for Sustainable Development Goals (DSDG) in the United Nations Department of Economic and Social Affairs (UNDESA).
<https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf>
- White House. (2013, February 12). *Presidential Policy Directive – Critical Infrastructure Security and Resilience*. Presidential Policy Directive /PPD-21. <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2013/02/12/presidential-policy-directive-critical-infrastructure-security-and-resil>
- World Commission on Environment and Development. (1987). *Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future*.
<https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf>